

**بررسی تحلیلی معنا و سبک زندگی بر اساس نظریه داده‌بنیاد
از منظر شهید چمران، شهید صیاد شیرازی و شهید باقری
هدایت‌الله تقی‌زاده^۱، هوشیار نادرپور^۲**

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۰۳

چکیده:

انسان مدرن برای گذر از پوچی و کاستن از اضطراب وجودی و دلهره بی‌معنایی، تلاش زیادی را برای معنادهی به زندگی و به‌تبع آن ارائه الگویی مناسب برای سبک زندگی انجام داده است. در این میان نوع زندگی شهدای دفاع مقدس می‌تواند الگویی اصیل برای یک زیست معنادار باشد. هدف این پژوهش تحلیل معنا و سبک زندگی شهدای دفاع مقدس از طریق بررسی موردی سه شهید شاخص دفاع مقدس یعنی؛ شهید مصطفی چمران، شهید علی صیاد شیرازی و شهید حسن باقری است. روش بکار گرفته‌شده در این تحقیق استفاده از نظریه‌پردازی داده‌بنیاد بوده است. در این روش با استفاده از کنش‌های عملی شهدا در زندگی، الگوی معنابخش و کیفیت سبک زندگی آن‌ها ترسیم‌شده است. شیوه کار به این صورت بوده است که گردآوری داده‌های مورد نیاز از زندگی این سه شهید و طبقه‌بندی و مفهوم‌سازی داده‌ها و مراحل مختلف کدگذاری انجام‌گرفته و در نتیجه مشخص شده است که آن‌ها در بحث معنای زندگی نگاهی فرا طبیعت‌گرایانه داشته‌اند و در مقوله سبک زندگی، سبک زندگی اسلامی را محور زندگی خویش قرار داده‌اند.

واژگان اصلی: معنا و سبک زندگی، شهید مصطفی چمران، شهید علی صیاد شیرازی، شهید حسن باقری، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد.

مقدمه

پرسش از معنای زندگی^۱ یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین پرسش‌هایی است که از دیرباز وجود داشته و بیش از هر مسئله دیگری ذهن انسان بیزار از پوچی را به خود مشغول کرده است. همان‌گونه که هایدگر می‌گوید «انسان تنها موجودی است که وجودش برای او مسئله است. از میان همه موجودات تنها انسان است که شگفت‌انگیزترین شگفتی‌ها یعنی پرسش در باب هستی را تجربه می‌کند» (هایدگر، ۱۳۸۶: ۲۵). علامه محمدتقی جعفری بر این باور است که تنها در صورتی زندگی انسان‌ها با تمام ظرفیت شکوفا خواهد شد که آن‌ها معنای حیات را درک کرده باشند (جعفری، ۱۳۸۱: ۳۸۱). سخن در باب این است که آیا زندگی ارزش زیستن دارد و چه چیزی شور زیستن را ایجاد می‌کند؟ چالش پیش روی انسان مدرن یافتن پاسخی برای انگیزه زیستن است؛ ارائه دلیل اقناعی برای عدم گسستگی انسان و زندگی. در همین راستا فیلسوفان و اندیشمندان زیادی تلاش کرده‌اند تا ضمن رد نظریات پوچ‌گرایانه به تبیین معنای زندگی بپردازند. اینکه تلقی انسان‌ها در مورد معنای زندگی چیست یکی از موضوعات مهم و کاربردی معنای زندگی قلمداد می‌شود. کاربردی بودن این بحث بدان جهت است که تحلیل معنای زندگی می‌تواند سبب ایجاد فهم عمیق‌تری از معنای زندگی، هدفمندی زندگی و به تبع آن دوری از تلقی‌های سطحی از زندگی شود.

در این راستا یکی از مفاهیمی که ارتباط وثیقی با بحث معنای زندگی دارد؛ مفهوم سبک زندگی^۲ است. از نظر ابن خلدون، محیط جغرافیایی و شیوه معاش موجب شکل‌گیری دو سنخ بادیه‌نشین و شهرنشین با سبک‌های زندگی متفاوت در جامعه می‌شود و موجب تغییر در دین‌داری با سه بعد اعتقادی، اخلاقی و مناسکی است (رحمانی و سهرابی، ۱۳۹۰: ۱۷). پس سبک زندگی راهی است برای تعریف ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای افراد که اهمیت آن برای تحلیل‌های اجتماعی روزبه‌روز افزایش می‌یابد (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۱: ۹۷). در کلام مقام معظم رهبری: «رفتار اجتماعی و سبک زندگی، تابع تفسیرهای ما از زندگی است. هدف زندگی چیست؟ هر هدفی که ما برای زندگی معین کنیم، برای خودمان ترسیم کنیم، به‌طور طبیعی متناسب با خود، یک سبک زندگی به ما پیشنهاد می‌شود» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱).

1. meaning of life

2. Life style

سبک زندگی یک مفهوم تبعی در قیاس بامعنای زندگی است به این معنا که پیش فرض در نظر گرفتن سبک زندگی، اعتقاد به نوع خاصی از معناداری و یا حتی بی‌معنایی زندگی است. در حقیقت معنای زندگی، مرزهای سبک زندگی را مشخص و تحدید می‌کند و چراغ راهنمای فرد برای حرکت در گستره خاصی از سبک زندگی است؛ بنابراین برای انتخاب سبک صحیحی از زندگی، بایستی استانداردهای یک معنای اصیل برای زندگی در نظر گرفته شود. آلفرد آدلر^۱ نیز که برای نخستین بار از مفهوم سبک زندگی استفاده کرد؛ ارتباط معنا و سبک زندگی را مورد مذاقه قرار داده است و ابتدای سبک زندگی بر نقشه ذهنی را بر آفتاب افکنده است (رولر، ۲۰۰۶: ۵).

مکانیسم روش شناختی فیلدسوفان برای نیل به معنای زندگی، عمدتاً توجه به مباحث نظری و متأملانه است؛ در این تحقیق تلاش شده تا با استفاده از الگوهای میان‌رشته‌ای و روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد در تحلیل معنا و سبک زندگی استفاده شود که در این شیوه تحقیقاتی با بررسی کنش‌های عملی فرد در زندگی، معنا و سبک زندگی فرد کشف می‌شود. در این میان به نظر می‌رسد که با بررسی زندگی و سیره شهدا و نوع نگاهی که آنان به زندگی داشته‌اند؛ بتوان الگویی نظام‌مند از معناداری زندگی بر پایه کنش‌های عملی زندگی شهدا ارائه داد.

چارچوب نظری

به لحاظ مفهومی مراد از «زندگی» در عبارت «معنای زندگی» نوعی فرآیند بیولوژیکی همراه با اختیار و اراده است. معنای زندگی تلاشی است برای قابل فهم کردن فرآیندی که با تولد شروع و با مرگ پایان می‌پذیرد. مراد از معنا در عبارت «معنای زندگی» نیز به دو صورت اصلی هدف و ارزش قابل تحلیل است. سبک زندگی عبارت است از: «شیوه زندگی یا سبک زیستن که منعکس‌کننده گرایش‌ها و ارزش‌های فرد یا گروه است و همچنین عادات، نگرش‌ها، سلیقه‌ها، معیارهای اخلاقی، سطح اقتصادی که باهم طرز زندگی کردن فرد یا گروهی را شکل می‌دهند» (مهدوی کنی، ۱۳۸۷: ۵۱). در سبک زندگی دینی، اسلام حقوقی را برای انسان‌ها در نظر گرفته که ریشه در فطرت او دارد. این حقوق در قالب حقوق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، خانواده و عائله و سایر حقوق اجتماعی دیگری همچون حق آزادی، حق حیات، حق انتخاب شغل و مسکن و حق انتخاب سرنوشت و غیره آمده است (علم‌الهدی، ۱۳۹۱: ۸۸).

1. Alfred Adler

به لحاظ حصر منطقی می‌توان از بی‌نهایت سبک زندگی سخن گفت؛ اما به لحاظ مصادیق و آنچه به صورت عینی در عالم خارج وجود دارد؛ تنها می‌توان از تنوع سبک‌ها به لحاظ فراوانی در رهیافت کلی زندگی سخن گفت. از طرف دیگر سبک زندگی، برای فرد یا گروه، نوعی ثبات در رفتار و شئون زندگی را می‌طلبد؛ نوعی پایایی و مانایی که خط‌مشی زندگی را مشخص می‌کند و علی‌الاطلاق می‌توان گفت رفتارها و منش فرد تا حدودی قابل پیش‌بینی است.

پیش‌فرض در نظر گرفتن هدف و ارزش برای معنای زندگی منوط به این است که فرد در جستجوی معنا معتقد باشد که زندگی برای زندگی نیست و امر دیگری وجود دارد که زندگی به خاطر آن انجام می‌پذیرد. آدمی با پذیرش این مسئله که زندگی برای زندگی نیست؛ نخستین تلاش‌هایش را برای دستیابی به معنا آغاز می‌کند. به صورت کلی می‌توان گفت فیدسوفان در باب معنای زندگی دو دیدگاه عمده را قائل هستند که به دیدگاه طبیعت‌گرایانه^۱ و فرا طبیعت‌گرایانه^۲ معروف هستند. هردوی طبیعت‌گراها و فرا طبیعت‌گراها به این مسئله که زندگی واجد هدفی است التزام دارند اما در اینکه این هدف چه چیزی می‌تواند باشد و راه‌های رسیدن به آن چیست؛ دارای نظریات متفاوتی هستند. از دیدگاه متز فرا طبیعت‌گرایی نظریه‌ای است که می‌گوید زندگی از سان به‌واسطه رابطه‌ای خاص با قلمروی فرا طبیعی (روحانی) معنادار خواهد شد. در مقابل، نظریه‌های طبیعت‌گرایانه بیان می‌دارند که زندگی می‌تواند در جهانی که صرفاً توسط علم شناخته می‌شود معنادار باشد (متز، ۱۳۸۲: ۲۶۹).

در مقابل این دیدگاه، فرا طبیعت‌گراها وجود دارند که معتقدند اگر زندگی هدفی دارد که معنا بخش به زندگی است؛ این هدف نوعی غایت فراطبیعی باید باشد. اندیشمندان فرا طبیعت‌گرا در سنت توحیدی اغلب به دیدگاه‌های خدامحور و روح محور تقسیم می‌شوند. اگر نظریه‌ای بیان دارد که فقط یک عامل فرا طبیعی برای زندگی بامعنا لازم و کافی است؛ آن نظریه را نظریه محض می‌نامند. البته بسیاری از فرا طبیعت‌گرایان معتقدند رابطه‌ای خاص با خدا و روح، به همراه یکدیگر، برای زندگی معنادار لازم و کافی است. با وجود این نظریه‌های محض از رواج بیشتری برخوردارند. نظریه محض خدامحور معتقد است که ربط و نسبتی خاص با خداوند شرط لازم و کافی برای یک زندگی بامعنا است (کریمی قدوسی، ۱۳۹۰: ۶۵).

1. Theories of naturalism
2. supernaturalism Theories of

در نهایت از اهداف مشخص این تحقیق می‌توان به ارائه رهیافت جدیدی از بحث معنا و سبک زندگی با به‌کارگیری روش‌های تجربی-نظری و زمینه‌سازی برای استفاده اندیشمندان تعلیم و تربیت از ابزارهای جدید در معنا بخشی به زندگی افراد و حل مشکلات روانی برخی از انسان‌ها در دوره مدرن با تکیه بر مدل معنا و سبک زندگی شهدای دفاع مقدس اشاره کرد.

روش تحقیق

روشی که در این تحقیق بکار گرفته شده؛ روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد^۱ براساس روش و ساختار استراوس است. از نگاه او این نظریه عبارت است از «آنچه به‌طور استقرایی از مطالعه پدیده‌ای به دست آید و نمایانگر آن پدیده است. به عبارت دیگر، آن را باید کشف کرد، کامل نمود و به‌طور آزمایشی از طریق گردآوری منظم اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌هایی که از آن پدیده نشأت گرفته است اثبات نمود» (استراوس و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۲). نویسندگان مقاله، پس از جمع‌آوری داده‌ها، به تجزیه و تحلیل و کدگذاری آن‌ها می‌پردازند.

جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل کنش‌های عملی و دیدگاه نظری شهدا

در تحلیل معنا و سبک زندگی شهدای مورد بحث در این تحقیق، توجه به موارد زیر ضروری است: - مبنای کدگذاری در درجه اول، اتکا به سخنرانی‌ها و دست‌نوشته‌ها به‌عنوان منابع بی‌واسطه بوده است و در مراحل بعدی مصاحبه‌ها و نکته‌هایی که در مورد ایشان گفته شده است؛ مطمح نظر قرار گرفته است.

- در روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، انتخاب داده‌ها و به تبع آن نمونه اول تصادفی نیست و کاملاً به صورت هدفمند انجام می‌گیرد. در مورد شهید چمران علیرغم اهمیت یکسان دست‌نوشته‌ها و سخنرانی‌ها، کتاب «حماسه، عشق و عرفان» به دلیل زیر به‌عنوان نمونه اول کدگذاری شد:

۱. شهید چمران در جریان آزاد سازی سو سنگرد مجروح می‌شود و به‌ناچار مدتی در مقر ستاد جنگ‌های نامنظم بستری می‌شود. او در این مدت به نگارش دست‌نوشته‌هایی می‌پردازد که از اهمیت زیادی برخوردارند. این اهمیت از آن‌رو است که شهید چمران موقعیت مرگ را از سر

1. Grounded Theory

گذراننده است و در نتیجه بررسی نوع نگاه ایشان به زندگی پس از گذراندن این تجربه حائز اهمیت فراوان است. البته بنا به اعتقاد مهدی چمران آنچه در مجموعه «حماسه، عشق و عرفان» گردآوری شده است عموماً از دست نگاشته‌های مصطفی چمران در همین زمان مجروحیت و استراحت در مقر ستاد جنگ‌های نامنظم است؛ باین وجود ممکن است از سایر دست نگاشته‌ها نیز استفاده شده باشد (چمران، ۱۳۹۰: ۱۷).

برای گردآوری جملات و داده‌های اولیه معنا و سبک زندگی شهید چمران علاوه بر کتاب «حماسه، عشق و عرفان» (چمران، ۱۳۹۰: ۲۳-۲۰)، از منابع دیگر مانند: «بیش‌ها و نیایش‌ها»، «خدا بود و دیگر هیچ نبود»، «عارفانه»، «نیایش‌ها»، «کردستان»، «لبنان»، «رقصی چنین میانه میدانم آرزوست»، «زیباترین سروده هستی»، «مقدمه‌های مهدی چمران بر دست‌نوشته‌های شهید چمران»، «انفجار قلب عاشق»، مصاحبه با مهدی چمران «مثل ویژه نکوداشت شهید مصطفی چمران، خرداد ۹۴» نیز استفاده شده است.

لازم به ذکر است در باب ارجاع به منابع تحقیقی هر سه شهید مورد مطالعه، آنجا که به صفحات اشاره نشده است؛ کل آن منبع مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

همچنین در تحلیل معنای زندگی از نگاه شهید حسن باقری، تلاش کرده‌ایم در گام نخست به سراغ دست‌نوشته‌ها و سخنرانی‌هایی برویم که به‌عنوان منابع بی‌واسطه از ایشان به یادگار مانده است و در گام بعدی به بررسی خاطراتی بپردازیم که اطرافیان، در مصاحبه‌های مختلف در باب ابعاد مختلف شخصیتی ایشان نقل کرده‌اند. آنچه مسلم است شهید باقری به نوشتن یادداشت‌های روزانه خود اقدام کرده است که بعداً این یادداشت‌ها تحت عنوان کتاب «روزنوشت» به همت احمد دهقان جمع‌آوری و به زیور طبع آراسته شده است. همچنین شهید باقری در دوران جنگ، اقدام به نوشتن گزارش روزانه جنگ در ۲۸ ماه حضور خود در جبهه کرده است که در پنج جلد و با عنوان «گزارش روزانه جنگ» توسط احمد دهقان منتشر شده است. ما در نمونه اول تلاش کرده‌ایم تا با استفاده از سخنرانی‌ها و دست‌نوشته‌های ایشان جملات و کدهای به دست‌آمده را دسته‌بندی کنیم.

همچنین در بیان داده‌های معنای زندگی شهید باقری از منابع زیر استفاده شده است:

«گزارش روزانه جنگ»، «روزنوشت»، «یادداشت‌های روزانه شهید حسن باقری»، «روایت زندگی حسن باقری»، «فرماندهان دفاع مقدس، شهید حسن باقری» (سرمدی، ۱۳۹۰: ۳۵، ۱۶۰).

«من اینجا نمی‌مانم: خاطراتی از شهید غلامحسین افشردی (حسن باقری)»، «مجله شاهد یاران فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۲، ش ۹۰ - ۹۱: ۳ تا ۷۵»

در مورد شهید صیاد شیرازی نیز داده‌های نمونه اول با توجه به اهمیتی که از لحاظ بی‌واسطه بودن داشتند؛ مشتمل بر شش بخش، تنظیم شده است:

بخش اول: دست‌نوشته‌های شهید صیاد شیرازی، بخش دوم: دست‌نوشته‌ها و فیلم ضبط‌شده که در پایگاه اینترنتی خبرگزاری دفاع مقدس به آدرس www.defapress.ir موجود است. بخش سوم: وصیت‌نامه شهید صیاد شیرازی. بخش چهارم: این بخش اختصاص به خاطرات شهید صیاد شیرازی دارد که در کتاب «خاطرات امیر شهید سپهد علی صیاد شیرازی» گردآوری شده است بخش پنجم: این بخش برگرفته از کتاب «ناگفته‌های جنگ» که در آن خاطرات شهید صیاد شیرازی در باب جنگ تدوین شده است. بخش ششم: کدهای این بخش مشتمل بر دست‌نوشته‌هایی است که شهید صیاد شیرازی چهار ماه قبل از شهادت به سرتیپ حسام‌ها شمی داده بودند و ایشان نیز در کتاب «یادداشت‌های ویژه شهید سپهد علی صیاد شیرازی» این دست‌نوشته‌ها را به زیور طبع آراسته است.

منابع استفاده شده در تحلیل داده‌های شهید صیاد شیرازی نیز به‌قرار زیر است:

«خاطرات امیر شهید سپهد صیاد شیرازی»، «ناگفته‌های جنگ: خاطرات سپهد شهید علی صیاد شیرازی»، «امیر دلاور»، «یادداشت‌های ویژه شهید سپهد علی صیاد شیرازی»، «دل‌م برایت تنگ شد»، «جلوه یار: خاطراتی درباره شهید سپهد علی صیاد شیرازی به روایت محافظان»، «صیاد دل‌ها»، «مجله شاهد یاران: فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۷، شماره ۲۹ و ۳۰: ۳۵ تا ۱۰۶».

با انتخاب نمونه نخست برای هر کدام از شهادی مورد مطالعه، کار کدگذاری و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده انجام گرفت. در گام اول جملات و داده‌های اولیه از منابع مورد مطالعه استخراج و کدهای باز ایجاد شدند. منظور از کدها در اینجا مفاهیمی هستند که فحوای داده را مشخص می‌کنند. به‌عنوان مثال یکی از داده‌های برر سی شده در مورد شهید صیاد شیرازی در مورد اول، این داده بود: «عملیات اخیر که به حول قوه الهی موجب گشایش امور در جبهه‌های نبرد گردید، چهره روشنی از پیروزی و نصرت خدا بود که به امت شهیدپرورمان ارزانی گذشت» با بررسی این داده مشخص می‌شود که ما می‌توانیم دو کد «اعتقاد به مبانی دینی» و «اعتقاد به نصرت الهی» را از این داده خام و اولیه استخراج کنیم. حال برای این دو کد، یک علامت و نشانه اختصاری و اختصا صی نیز تعریف می‌کنیم. به‌عنوان مثال برای کد «اعتقاد به نصرت الهی» نشان و علامت BA 093 انتخاب شده است.

علامت B اول نشان می‌دهد که این کد مربوط به شهید صیاد شیرازی است. علامت A دوم نشان‌دهنده این است که این کد مربوط به نمونه اول است و عدد ۹۳ هم بیانگر این است که به لحاظ ترتیب کدها در نمونه اول، این کد، کد شماره ۹۳ است.

به همین ترتیب علامت A اول در کدگذاری‌های این تحقیق نشان‌دهنده این است که این کد، بیانگر داده‌ای متعلق به شهید چمران و علامت C اول ناظر به کدی در مورد شهید باقری می‌باشد. در حقیقت هدف اصلی از اختصاص علامت و نشان‌ها، پرهیز از ادای مداوم جملات اولیه و امکان تحلیل داده‌ها و ایجاد مقولات برای نتیجه‌گیری در فرآیند تحقیق است. در اینجا برای آشنایی با شیوه انجام کار، نمونه‌ای از کدگذاری باز در جدول شماره ۱ آورده شده است:

جدول شماره ۱: تحلیل داده‌های اولیه

نشان‌ها	برگرفته از	کدهای باز	جملات
AR012	کتاب حماسه، عشق و عرفان	التزام به ارزش‌های انسانی	معیار احترام به انسان، التزام به ارزش‌های انسانی و آزادی از استعمار فرهنگی است.
AM005	کتاب لبنان	بی‌توجهی نسبت به منافع دنیوی	من نیامده‌ام که چیزی بخواهم؛ زیرا کسی که همه وجود خود را تقدیم رسالتش کرده است، بی‌نیاز است.
CD008	مجله شاهد یاران (محمد مهدی خرم‌دل ^۱)	صداقت	دیگر خصوصیت شهید باقری صداقت و ساده‌زیستی‌اش بود.
CD009	مجله شاهد یاران (محمد مهدی خرم‌دل)	ساده‌زیستی	
BA039	کتاب «خاطرات امیر شهید سپهبد صیاد شیرازی»	اخلاص در عمل	من هم حساس شده بودم که همین‌طوری باشم یعنی به هیچ‌وجه یک‌ذره اثری از تملق، چاپلوسی و نوکر صفتی در رفتارم نباشد.
AR019	کتاب حماسه، عشق و عرفان	هدف حیات وصال خداوند	هدف حیات، از نظر ما، رسیدن به خدا، تقرب به خدا و محو شدن در خداست
CQ021	فرماندهان دفاع مقدس (یحیی رحیم صفوی)	عشق به امام حسین (علیه‌السلام)	این شهید بزرگوار، زندگی خود را فدای امام حسین (علیه‌السلام) کرد. قلب او مملو از عشق به این امام بزرگوار بود...

۱. از یاران نزدیک شهید باقری

BA036	کتاب «خاطرات امیر شهید سپهبد صیاد شیرازی»	رشد در خانواده متدین	چون پدر و مادران الحمدالله نمازخوان بودند، من هم تحت تربیت آن‌ها نماز می‌خواندم.
CQ006	فرماندهان دفاع مقدس (علی مینو ^۱)	تیزبینی	در عملیات بیت‌المقدس تیزبینی ایشان به‌عنوان فرماندهی قرارگاه نصر بسیار تعیین‌کننده بود.
CN027	کتاب من اینجا نمی‌مانم	گشاده‌رو بودن	او هم با لبخندی ملیح و دوست‌داشتنی از دور جواب سلام مصطفی را داد.
CC001	مجله شاهد یاران (فتح‌الله جعفری)	خدمت به انقلاب	این بزرگوار به‌نظام اسلامی، انقلاب و جنگ خدمت‌های بزرگی کردند و همه آن کارها را خالصانه انجام دادند.
CC002	مجله شاهد یاران (فتح‌الله جعفری)	اخلاص در عمل	
CM005	مجله شاهد یاران (مادر شهید باقری)	اهل تلاش بودن	همت داشت. اهل کوشش و تلاش بود.
CM006	مجله شاهد یاران (مادر شهید باقری)	زندگی معمولی	زندگی معمولی و متوسطی داشتیم.
CZ004	مجله شاهد یاران (محمدعلی افشردی ^۲)	اخلاص در عمل	ایشان درواقع همه فعالیت‌ها را از روی عقیده پاکشان انجام می‌دادند.
CF011	مجله شاهد یاران (احمد حسین افشردی ^۳)	عدم توجه به منافع دنیوی	مسائل مادی برای ایشان از کمترین درجه اهمیت برخوردار بود
BA031	وصیت‌نامه شهید صیاد شیرازی	فدا کردن همه چیز درواه خدا	خدایا تو می‌دانی که همواره آماده بوده‌ام آنچه را که تو خود به من داده‌ای درراه عشقی که به راحت دارم نثار کنم.
AR063	کتاب حماسه، عشق و عرفان	تحمل سختی‌ها به خاطر خداوند	این همه نامالایمات را با قلب پاک به خاطر خدا تحمل کنیم
BA007	دست‌نوشته‌های شهید صیاد	اهمیت رضای	خدایا مرا بر سبیل وظیفه و تکلیف مستقر بلدار

۱. راوی شهید باقری در عملیات بیت‌المقدس و رمضان

۲. پسرعموی شهید باقری

۳. برادر شهید باقری

	شیرازی	خداوند	تا توفیقاتم در زندگی کسب رضایت تو باشد.
BD014	کتاب جلوه یار	اهتمام به نماز شب	از خصوصیات شهید شیرازی خواندن نماز شب بود.
CZ023	مجله شاهد یاران (محمدعلی افشردی)	شوخ طبع بودن	در بحث شوخی کردن که جای خود را داشت.
CB011	مجله شاهد یاران (داود کریمی)	شجاع بودن	انسان دل و جگر دار و شجاعی بود.
BG003	مجله شاهد یاران (مادر شهید صیاد شیرازی)	کمک کردن به خانواده	در منزل خیلی کمک و همکاری می کرد.
BD011	کتاب جلوه یار	در یاد خدا بودن	او همیشه و در هر کاری با یاد خدا زندگی می کرد و به دیگران نیز تذکر می داد که انسان در هر لحظه ای باید به یاد خدا باشد.
CB016	مجله شاهد یاران (محسن رفیق دوست)	اعتقاد به ولایت فقیه	یکی از نمونه های اعلاء و قابل پیروی و الگو گرفتن در وجود او، اعتقادش به ولایت فقیه بود.
CB003	مجله شاهد یاران (محسن رضایی)	مبتکر بودن	ابتکارات زیادی به خرج می داد.
AH024	کتاب بینش ها و نیایش ها	تأکید بر جنبه روحی و معنوی انسان	فقط ظواهر و امتیازات مادی مدنظر نیست. تغییر و تحول روحی و معنوی انسان ها است که یک انقلاب را می سازد.
BB001	کتاب امیر دلاور (مقام معظم رهبری)	فدا کردن خویش در راه خدا	صیاد شیرازی مانند دیگر مردان حق از روزی که قدم در راه انقلاب نهادند، همواره سروجان خود را برای نثار در راه خدا بر روی دست داشتند.

پس از مشخص شدن کدهای باز و ادغام موارد مشابه و تکراری، کدهایی که مضمون و مدلول واحدی دارند؛ در مجموعه‌ای به نام مفاهیم دسته‌بندی می‌شوند. هدف این کار، بازنمایی فحوای داده‌ها به صورت کلی‌تر برای ایجاد مقولات است. در اینجا بخشی از فرآیند مفهوم‌سازی با تکیه بر داده‌های هر سه شهید مورد مطالعه در جدول شماره ۲، آورده شده است:

جدول شماره ۲: برخی از کدها و مفاهیم استخراج‌شده از بررسی داده‌های

مربوط به شهید چمران، شهید صیاد شیرازی و شهید باقری

نشانه‌ها	کدهای باز	مفاهیم
BB019 .BB088 .BB034	ایمان به خداوند، انس با قرآن، آرزوی در رکاب امام زمان بودن	اهتمام به دین‌داری
AR001 .AR004 .AR005 ، AR056 .AR059 .AR121 ، AR006 .AR007 .AR078 ، AR079 .AR088 .AR098 ، AR108 .AR099 .AR109 ، AR102 .AR103 .AR110 ، AR111 .AR112 .AR113 ، AR116 .AR117 .AR118 ، AR119	جشن بودن شهادت، شهادت‌طلبی، لذت‌بخش بودن شهادت، اعتقاد به محسوس شدن شهدا با اصحاب امام حسین (علیه‌السلام)، مقدس بودن قربانی شدن در راه خدا، اعتقاد به قربانی شدن در راه خدا، افتخار به شهادت‌طلبی، عشق خدایی علت ایثار، ایثار علت شهادت، رسیدن به ملکوت اعلا از طریق شهادت، فنا شدن در راه خدا از طریق شهادت، محو شدن در خدا از طریق شهادت، شهادت عالی‌ترین درجه تکامل، شهادت قربانی کردن خود در راه خدا، عشق به قربانی شدن در راه خدا، اعتقاد به قربانی شدن در راه خدا، آماده قربانی شدن در راه خدا، آرامش ابدی در شهادت، زیبایی شهادت و لقاء پروردگار	شوق به قربانی شدن در راه خدا (شهادت‌طلبی)

پس از جمع‌بندی مفاهیم به‌وجود آمده از داده‌های اولیه و رسیدن به‌کفایت نظری، جمعاً ۱۳۵ مفهوم به دست آمد که از این تعداد، ۴۸ مفهوم مربوط به داده‌های شهید صیاد شیرازی، ۴۰ مفهوم مربوط به داده‌های شهید چمران و ۴۷ مفهوم نیز متعلق به شهید باقری بود. با ترکیب مفاهیم به‌دست‌آمده از تحلیل زندگی این سه شهید بزرگوار و تبدیل آن‌ها به مرحله انتزاعی‌تری که مقوله نامیده می‌شود؛ نهایتاً ۲۱ مقوله به‌عنوان مقولات نهایی به شرح ذیل به دست آمد:

خدا‌باوری در زندگی، اهتمام به ارزش‌های انسانی، عدم توجه به دنیاگرایی، نخبه بودن، رشد در فضای دینی، تبحر در امور نظامی، گشاده‌رو بودن، تقید به استفاده صحیح از زمان و سخت‌کوشی، صلابت شخصیت، انقلابی بودن، لیاقت داشتن، مدبر بودن، مشکلات زمینه‌ساز تکامل، شوق به قربانی شدن در راه خدا، انقلابی بودن، تأکید بر تکامل و تحول نفسانی، مأنوس

بودن با غم، درد و رنج، علاقه به عرفان و طیران روح، عشق‌ورزی به اطرافیان و محبوبیت در میان مردم، تلاش برای بهره‌گیری از استعدادهای درونی، وجود خدا، معنا بخش به زندگی. از میان این مقولات، مقوله «خدا باوری در زندگی» به‌عنوان مقوله محوری انتخاب شد و بدین ترتیب زمینه نتیجه‌گیری از تحقیق با ربط دهی خرده مقولات به مقوله محوری فراهم شد. جدول شماره ۳ نتایج کدگذاری، ایجاد مفاهیم و ظهور مقولات از مفاهیم را در داده‌های متعلق به شهید حسن باقری نشان می‌دهد. (جهت رعایت اختصار، پاره‌ای از مقولات، مفاهیم و کدها حذف شده‌اند).

جدول شماره ۳: جدول نهایی مقولات بدست آمده از مطالعه زندگی شهید حسن باقری

مقولات	مفاهیم	کدهای باز	نشان‌ها
باوری در زندگی	اهتمام به دین‌داری، ارتباط با علما و علاقه‌مندی به آنان - عشق به ائمه (علیهم‌السلام)، کشتن‌های عملی مبتنی بر خدا‌باوری، ولایت‌پذیری، پاکي نفس	اعتقاد به مبای دینی، علاقه‌مندی به قرآن و مسائل اسلامی، روزه گرفتن، رشد در خانواده متدین، علاقه‌مندی به قرآن، مقید به رعایت احکام شرعی، با ایمان بودن، التفات به امام زمان (علیه‌السلام و جعفرین)، توجه خاص به نماز، انس با قرآن، تسلیم در برابر رضای خداوند، اعتقاد به آخرت، پاسخگو بودن نسبت به اعمال در محضر الهی، تأکید بر معنویت، راز و نیاز با خدا، اهل نماز بودن، غافل نبودن از یاد خدا، مقید بودن به نماز اول وقت، علاقه به یادگیری علوم دینی، اعتقاد به امداد الهی - اعتقاد به تفکر ایمان محور، ترویج تفکر ایمان محوری در جنگ، معنویت داشتن، اهمیت قائل شدن برای نماز، علاقه‌مندی به قرآن، اهتمام به نماز اول وقت، دیانت محکم، وقف زندگی در دفاع از اسلام، همه چیز را در ارتباط با خدا دیدن، حضور فعال در مسجد، مؤمن، شیعه متعهد، متعهد بودن به امور دینی، مقلد بودن، ارتباط با علماء، علاقه‌مندی به علماء، علاقه به امام زمان (علیه‌السلام و جعفرین)، علاقه به اهل بیت، عشق به امام حسین (علیه‌السلام)، توکل بر خدا، استمرار در عبادت، جهاد در راه خدا، عمل به تکلیف، مقید به رعایت احکام شرعی، حساسیت در استفاده از بیت‌المال، متقی بودن، تکلیف‌گرا بودن، روحیه معنوی، مجاهد فی سبیل الله، احسان داشتن، اهل تقوی بودن، متشرع بودن، پرهیز از غیبت کردن، آزادگی، حجب و حیا، حساسیت به استفاده از بیت‌المال، مقید به رعایت احکام شرعی، در خلعت اسلام بودن، عمل به قرآن، حرکت در مسیر قرآن، حضور در جلسات اعتقادی - حضور در مساجد و هیئت‌ها، توسل به اهل بیت (علیهم‌السلام) ثبات قدم در عمل به مسائل شرعی، شرکت در جلسات قرآن، مطالعه کتب مذهبی، عمل به تکلیف، کمک و اتفاق به دیگران، عشق به امام (رحمت‌الله‌علیه)، تواضع نسبت به امام (رحمت‌الله‌علیه)، مجذوب امام شدن، ولایت‌پذیری، اعتقاد به ولایت فقیه، پاک بودن، پاکي نفس، به خاطر خدا کار کردن	.CG009 .CG008 .CG006 .CG001 .CG015 .CG014 .CG013 .CG010 .CG026 .CG025 .CG020 .CG016 .CA005 .CA002 .CA001 .CG007 .CA064 .CA038 .CA009 .CA006 CW026 .CW025 .CA060 .CA166 .CW011 .CW033 .CW034 .CW024 .CZ048 .CZ029 .CZ028 .CW004 .CN019 .CN013 .CN010 .CN004 .CC022 .CN017 .CN015 .CN005 .CC007 .CC018 .CC025 .CC023 .CC024 .CF004 .CF010 .CM011 .CM009 .CZ001 .CQ018 .CQ019 .CQ004 .CQ013 .CB023 .CB022 .CB021 .CZ011 .CG024 .CG011 .CA020 .CA011 .CM002 .CN033 .CN026 .CG027 .CA120 .CA198 .CA197 .CQ021 .CW007 .CW017 .CW005 .CA102 .CW030 .CW050 .CW028 .CW029 .CZ012 .CW044 - CW051 .CW010 CZ036 .CZ034 .CZ045 .CZ030 .CZ038 .CN034 .CN035 .CZ027 .CZ009 .CZ037 .CF005 .CM003 .CM012 .CD015 .CZ020 .CZ019 .CF006 .CF008 .CF007 CD018 .CB015 .CZ010 .CZ008 .CZ021 CQ020 .CM020 .CM019 .CD019 CD007 .CW048 .CW054 .CB016

CG004.CG005.CA024.CA030 . CA048.CA052.CA061.CA075 . CA078.CA117.CA119.CA132 . CA149.CA154.CA029.CA107 . CA174.CA012.CA028.CA053 . CA082.CA091.CA092.CA106 . CA108.CA123.CA181.CA186 . CA205.CA189.CA138.CA133 . CA184.CA137.CW003.CW043 CW042.CW059.CZ004.CZ025 . CZ044.CZ052.CZ006.CN029 . CN031.CN016.CN006.CN007 . CD005.CD013.CD008.CD017 . CD001-CL002.CL013.CC013 . CC012.CC010.CC011.CC008 . CC016.CM021.CM016.CQ014 . CZ003.CZ013.CZ014.CZ022 . CZ016.CZ024.CZ012.CQ015 . CQ017.CQ024.CQ010.CW022 . CW053.CC006.CC015.CQ001 . CQ020.CQ021.CA024.CA030 . CA048.CA052.CA061.CA075 . CA078.CA117.CA119.CA132 . CA149.CA154.CW032.CW038 . CW062.CZ001.CZ026-CZ043- CZ049.CB011.CL008.CA014 . CA027.CA040.CA099.CA125 . CZ015.CZ022-CZ024.CN020 . CD003.CD004.CC002.CQ017 . CZ004.CZ006 -	مسئولیت‌پذیری، صبور بودن، صادق بودن، محبت به اطرافیان، تواضع و فروتنی، دلسوز بودن عدالت داشتن، فداکار بودن - مهربان بودن، مؤدب، متعهد بودن، مردمی بودن، صداقت - احساس مسئولیت داشتن، اهل مشورت بودن، پشتکار داشتن، ظلم‌ستیزی، ساده و بی‌آلایش، بی‌ادعا بودن، تکبر و غرور نداشتن، تعهد نسبت به هم‌زمان، راست‌گویی، پشت سر دیگران حرف نزدن، رعایت آداب سخن گفتن، احساس مسئولیت کردن، متواضع بودن، منظم بودن، فروتن، انسان‌دوست بودن، لجوج نبودن و مدارا با دیگران، قابل‌اعتماد بودن، نرم‌خو بودن، مردمی بودن، تواضع داشتن، ساده و خودمانی بودن، مورد اعتماد بودن، اخلاقی بودن، برخورد اخلاقی با دیگران، وارستگی اخلاقی، واجد فضائل بودن، الگو بودن به لحاظ معنویت، شجاعت، شجاع بودن، انعطاف‌پذیری بالا، اخلاص در عمل، اهل تملق نبودن، بی‌ریا بودن	التزام به ارزش‌های انسانی، اخلاقی مدار بودن - شجاعت - منعطف بودن، اخلاص در عمل	اهتمام به ارزش‌های انسانی
CG017.CA013.CA206.CW049 . CZ016-CZ033.CZ035.CD009 . CD010.CD011.CD012.CD014 . CM006.CF011.CZ005	فانی بودن جهان مادی، بی‌توجهی به منافع دنیوی، بریدن از زخارف دنیا، عدم توجه به ظواهر دنیوی، عدم توجه به اموال دنیوی، ساده زیستی، قناعت، فقر، عدم توجه به مسائل دنیوی، زندگی معمولی، عدم توجه به منافع دنیوی، عدم توجه به پست و مقام	عدم توجه به منافع و لذات دنیوی	عدم توجه به دنیاگرایی

CA003 .CA017 .CA056 .CA031 . CA051 .CA065 .CA068 .CA086 . CA089 .CA094 .CA105 .CA109 . CA127 .CA136 .CA139 .CA143 . CA145 .CA153 .CA032 .CA045 . CA059 .CA074 .CA047 .CA140 . CA141 .CA176 .CA178 .CA033 . CA085 .CA041 .CA066 .CA069 . CA114 .CA207 .CA188 – CA021 .CW013 .CW045 . CW020 .CZ011 .CZ014 .CZ021 . CZ039 .CZ053 .CN011 .CN030 . CN032 .CN024 .CL006 .CL015 . CL016 .CM007 .CF003 .CQ009 . CQ002 .CQ003 .CQ011 .CQ016 . CZ007 .CB010 .CB001 .CB002 . CB009 .CB012 .CB014 .CB006 . CQ004 .CQ012 .CA087 .CA095 . CA135 .CA148 .CA199 .CA128 . CZ002 .CZ007 .CZ017 .CZ041 . CC031 .CC030 .CB003 .CB008 . CG012 .CG021 .CA004 .CA008 . CA010 .CA016 .CA122 .CA169 . CC004 .CQ006 .CQ014 .CQ003 . CA025 .CA043 .CA062 .CA090 . CA163 .CZ042	زیرک بودن، باهوش بو، تیزهوشی، ذکاوت بالا، قدرت تحلیل بالا، حافظه قوی، قدرت تشخیص بالا، تیزی، تسلط به زبان عربی، نایغه بودن، بااستعداد بودن، هوش سرشار، خلاقیت داشتن، هوشیار بودن، اهل تفکر بودن، ژرف‌اندیشی، قدرت تجزیه و تحلیل، متفکر بودن، قوه تحلیل بالا، حافظه قوی، بااستعداد بودن، قدرت یادگیری بالا، استعداد درونی، عقل و تشخیص بالا – استعداد بالا، نخبه بودن، هوش بالا داشتن، بصیرت و آگاهی داشتن ورای دیگران، ابتکار داشتن، خلاقیت، جدیت در امور، مبتکر بودن، خوش فکر بودن، اهل مطالعه بودن، اهل تحقیق و پژوهش بودن، اهل تحقیق بودن، علاقه به کتاب، فهمیده بودن – خردمندی، برخوردار عاقلانه، فکور بودن	نخبه بودن، خلاقیت در امور، اهل مطالعه بودن، خردمندی	نخبه بودن
CA007 .CN001- CM001 .CF001 . CF002	رشد در فضای دینی، رشد در خانواده مذهبی، رشد در خانواده‌ای متدین، متدین بودن پدر	رشد در فضای دینی	رشد در فضای دینی
CA019 .CA039 .CA081 .CA130 . CA201 .CA203 .CA161 .CA155- CA035 .CA037 .CA042 .CA054 . CA111 .CA018 .CA088 .CW056 . CW055 .CN027 .CF009 .CZ023 . CD020 .CC014 .CQ015	شوخی طبع بودن، گشاده‌رو بودن بانشاط بودن، اهل شوخی بودن، روابط عمومی بالا، قدرت بیان	گشاده‌رو بودن – روابط عمومی بالا	گشاده‌رو بودن

CA026 .CA044 .CA097 .CA118 . CA190 .CW012 .CW057 . CW063 .CM004 .CZ009 .CB004 . CA063 .CA073 .CA079 .CA022 . CL005 .CZ017 .CC017 .CC019 . CA083 .CA093 .CA101 .CA131 . CA158 .CA182 .CA202 .CA172 . CA191 .CA192 .CA015 .CW027 . CZ047 .CN008 .CN009 .CD021 . CL003 .CL014 .CM008 .CM005 . CQ005 .CQ006 .CQ022 .CQ023 . CW006	پشتکار داشتن، خستگی ناپذیری، خستگی ناپذیر بودن، اراده قوی - پشتکار فراوان، تلاش و کوشش زیاد، منظم بودن، منضبط بودن، دقیق بودن - اهل دقت بودن - وقت شناس بودن، مقید به زمان بودن، پرکار بودن، فعال بودن، تلاش شبانه روزی، خستگی ناپذیری، پرتحرک بودن، استفاده بهینه از وقت - اهل تلاش بودن، تلاش وافر، کار مستمر - کمبود وقت داشتن، عمل گرا بودن	پشتکار داشتن، منظم بودن، دقیق بودن، مقید به زمان بودن، پرکار بودن - عمل گرا بودن	تقید به استفاده صحیح از زمان و سخت کوشی
CA124 .CA129 .CN022 .CA147 . CA112 .CA156 .CA165 .CA167 . CA168 .CA204 .CZ015 .CB019 . CQ002- CM014 .CM017 .CD022 . CW052 .CG023 .CW047 .CZ020 . CC005 .CC039 .CC040 .CQ005 . CQ007 .CQ009 .CQ019 .CQ008	ارتباط عاطفی با هم‌زمان، ارتباط صمیمی با هم‌زمان، محبوبیت در میان دوستان، محبوبیت در میان هم‌زمان، رابطه صمیمانه با هم‌زمان، محبوبیت نزد دیگران، اهمیت دادن به خانواده، کمک به خانواده، عاطفی بودن، عشق به مردم، تأثیرگذاری بر دیگران، تأثیرگذاری بر افراد، تربیت افراد، تأثیرگذار بودن، تأثیرگذاری اخلاقی بر دیگران، راهنمایی و هدایت دیگران	ارتباط صمیمی با هم‌زمان، محبوبیت در میان مردم، توجه به خانواده، عاطفی بودن، عشق به مردم، تأثیرگذاری بر دیگران	محبوبیت در میان مردم و اثرگذاری بر آن‌ها
.CZ019 .CW008 .CA162 .CA157 . .CN038 .CN037 .CN036 .CZ032 . CW019 .CB005 .CM015 .CN025 . CW009 .CZ008 .CW036 .CW039 . CG019 .CG003 .CG002 .CW037 . CA084 .CA076 .CA034 .CG022 . CW015 .CW002 .CA115 .CA150 . CZ018 .CW061 .CW040 .CW018 . CA173 .CQ016 .CZ050 .CZ031 . CL011 .CL004 .CA183 .CA187	شهادت طلبی، شهادت طلبی، جان باختن در راه خدا، شوق به شهادت، رزمنده و جان‌برکف، نهراسیدن از مرگ، جستجوی تکامل در صحنه جهاد، تکامل روح در شهادت، حضور در موقعیت شهادت، حضور در موقعیت شهادت، با انگیزه بودن، برای انجام مأموریت، با انگیزه بودن.	شهادت طلبی، نهراسیدن از مرگ، جهاد و شهادت لازمه تکامل روح، حضور در موقعیت شهادت، با انگیزه بودن برای انجام مأموریت	قربانی شدن در راه خدا
CZ008 .CW031	دشواری‌های زندگی زمینه‌ای برای خودسازی، نهراسیدن از مشکلات.	مشکلات زمینه‌ساز تکامل، نهراسیدن از مشکلات	مشکلات زمینه‌ساز تکامل

نتیجه‌گیری

در این تحقیق به صورت موردی زندگی سه شهید بزرگوار عرصه دفاع مقدس (شهید مصطفی چمران، شهید صیاد شیرازی و شهید حسن باقری) برای دستیابی به معنای زندگی آن‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. روش کار به این صورت بود که در خلال این تحقیق با بررسی منابع موجود، داده‌های اولیه استخراج گردید و مراحل کدگذاری باز انجام گرفت. مبنای تحلیل منابع بررسی شده نیز در درجه اول، اتکا به سخنرانی‌ها و دست‌نوشته‌ها به‌عنوان منابع بی‌واسطه بوده است و در مراحل بعدی مصاحبه‌ها و نکته‌هایی که در مورد ایشان گفته شده است؛ مطمح نظر قرار گرفته است. در فرآیند تحقیق پس از بررسی ۳۸ نمونه مطالعاتی برای هر سه شهید و عدم شکل‌گیری مفاهیم جدید و تأیید مفاهیم قبلی، فرآیند جمع‌آوری داده‌ها به مرحله نهایی خود رسید و کفایت نظری تحقیق اعلام گردید. در یک جمع‌بندی آماری و از مجموع نمونه‌هایی که مورد بررسی قرار گرفت، جمعاً ۱۳۰۵ گزاره و ۱۷۳۸ کد به دست آمد. پس از به دست آمدن کدها در هر نمونه، زمینه لازم برای ظهور مفاهیم که نوعی برجسب‌های ذهنی برگرفته از کدها هستند، فراهم شد. در این تحقیق جمعاً ۱۳۵ مفهوم ایجاد شد. از تحلیل مفاهیم به دست آمده نیز ۲۱ مقوله تولید شد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم انتزاعی‌تر هستند و بیانگر لایه‌های درونی‌تری از تحقیق هستند. از میان این ۲۱ مقوله، مقوله «خداباوری در زندگی» به‌عنوان مقوله محوری انتخاب شد و بقیه مقولات نیز با نظر به مقوله محوری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

به لحاظ فلسفی در تحلیل معنای زندگی می‌توان دو گونه نگاه متفاوت به زندگی را بر آفتاب افکند: در نگاه اول ما با نگاهی تیره و تاریک روبرو هستیم که هستی را فاقد معنا می‌داند و ساختاری پوچ‌گرایانه دارد. در این نوع از نگاه، هستی اساساً هدفی را دنبال نمی‌کند و به تبع آن زندگی انسان نیز به‌عنوان مهم‌ترین جزء از مجموعه هستی، فاقد منطق و عقلانیت است. در نگاه دوم برخلاف آن نگاه آشوبناک، برای پوچی، احساس پوچی و قهرمانان پوچی جایگاه‌الایی وجود ندارد. در پروسه هستی، زندگی معنادار و واجد ارزش است و اموری وجود دارد که معنا بخش و امیدبخش به زندگی هستند. بررسی تحلیلی زندگی و کنش‌های عملی شهدا نشان می‌دهد که در نگاه آنان، هستی هدفی دارد و تمام طول مسیر زندگی روشن و فاقد هرگونه ابهام در معنا است همچنین اجزاء وجودی عالم و در رأس آن انسان به‌عنوان اشرف مخلوقات، در طلب معنا و جستجوی هدف غایی برای زندگی هستند. مقولاتی مانند خداباوری در زندگی، تقید به استفاده

صحیح از زمان و سخت‌کوشی، علاقه به عرفان و طیران روح، عشق‌ورزی به اطرافیان و تلاش برای بهره‌گیری از استعدادهای درونی، بیانگر دوری از قرائت‌های پوچ‌گرایانه در زندگی شهدا و متعاقب آن اعتقاد به معناداری زندگی است.

پس از اعتقاد به معنادار بودن زندگی، سؤال این است که چه چیزی می‌تواند به زندگی معنا بدهد و در زندگی شور زیستن ایجاد کند؟ عموماً فیلسوفان در پاسخ به این پرسش به دودسته طبیعت‌گرایان و فرا طبیعت‌گرایان تقسیم می‌شوند. طبیعت‌گرایان معنای زندگی را در این جهان جستجو می‌کنند و به معنایی فراتر از امکان و قابلیت‌های موجود در این جهان اعتقادی ندارند. نظریات طبیعت‌گرایان در باب معنای زندگی در یک تقسیم‌بندی دقیق‌تر به نظریه‌های انفسی و آفاقی و یا شخص‌گرایی و عین‌گرایی تقسیم می‌شوند مطابق نظریه شخص‌گرایی یا انفسی آنچه معنا بخش به زندگی است، وابسته به شخص است و لزومی ندارد که حتماً امری روحانی باشد.

آنچه مسلم است نگاه شهدای دفاع مقدس به زندگی، به‌هیچ‌وجه نگاه طبیعت‌گرایانه انفسی نبوده است. مطابق دیدگاه شخص‌گرایانه اساساً ما با یک معنا مواجه نیستیم بلکه با تعدد معناها مواجه هستیم؛ و این در حالی است که بررسی کنش‌های عملی شهدا نشان می‌دهد که تعدد معنا در منظومه فکری آن‌ها جایی ندارد و زندگی شهدا مبتنی بر تعدد معنا نیست. شهدای دفاع مقدس در مسیر رسیدن و دستیابی به معنا، خویش‌نخواستن خویش را در راه خدا به‌عنوان معنای غایی خالصانه قربانی کرده‌اند و جهاد و شهادت را لازمه تکامل روح خویش می‌دانستند. آن‌ها برای معناداری زندگی خود نیاز به جعل معنا نداشته‌اند بلکه با بریدن از زخارف دنیا و عدم توجه به مسائل دنیوی، درصد دستیابی به معنای اصیل خود در زندگی بوده‌اند.

حال که نظریه طبیعت‌گرای انفسی در مورد شهدا رد شد؛ به بررسی نظریه طبیعت‌گرای آفاقی یا عین‌گرا می‌پردازیم. متفکران عین‌گرا معتقدند که صرفاً جنبه‌های ذهنی و درونی نمی‌توانند معنا بخش به زندگی باشند. زندگی هنگامی معنادار است که آنچه از نظر ذهنی به زندگی معنا می‌دهد در عالم خارج وجود عینی هم داشته باشد. معنا متشکل از مواردی مستقل از ذهن انسان است و تلقی انسان از آن می‌تواند درست یا نادرست باشد. آن‌ها مسائلی مثل اخلاقیات و خلاقیت را جزء نمونه‌هایی از اقدامات معنا آفرین در زندگی انسان برمی‌شمارند.

هرچند که ممکن است در تطبیق زندگی شهدا با طبیعت‌گرایی عین‌گرا، بتوان مقولاتی (مانند اهتمام به ارزش‌های انسانی، عشق‌ورزی به اطرافیان و تلاش برای بهره‌گیری از استعدادها)

درونی) را پیدا کرد که قابل تطبیق بر این نظریه باشند اما به هیچ وجه نمی‌توان گفت که شهدای دفاع مقدس قائل به این نوع از معناداری بوده‌اند. تحلیل درست این است که ما بایستی این مقولات را باتوجه به مقوله محوری که «خداباوری در زندگی» است؛ تفسیر کنیم. مقولاتی مانند التزام به ارزش‌های انسانی و یا عشق‌ورزی به اطرافیان به‌عنوان مخلوقات خداوند، در چارچوب «خداباوری در زندگی» کاملاً پذیرفته‌شده و مورد تأیید معارف دینی است؛ بنابراین الحاق چنین مقولاتی به نظریات طبیعت‌گرایانه در سایه وجود مقوله محوری «خداباوری در زندگی» نادرست به نظر می‌رسد. به‌عبارت‌دیگر درعین‌حال که شهدا ممکن است نسبت به برخی از اصول طبیعت‌گرایان عین‌گرا مانند اخلاقیات و خلاقیت بی‌تفاوت نباشند اما معنای زندگی را فراتر از این اهداف جستجو می‌کنند و درصدد دستیابی به اهداف والاتری هستند.

پس از تحلیل قرائت‌های طبیعت‌گرایانه در زندگی شهدا، به تحلیل نظریه فراطبیعت‌گرایی خدامحور می‌پردازیم. تحلیل مفاهیم و مقولات به‌دست‌آمده از زندگی شهدا نشان می‌دهد که آن‌ها در باب معناداری زندگی، نگاهی فرا طبیعت‌گرایانه خدامحور داشته‌اند. شهدا، معنای زندگی خود را وامدار خداوند هستند و تمام تلاش آن‌ها برای رسیدن به این معنای اصیل است. آن‌ها با رشد در فضای دینی و عدم توجه به دنیاگرایی، به‌سوی آن معنای غایی و نهایی حرکت کردند. شهدای دفاع مقدس در طول زندگی خویش اهدافی مستقل از اهداف خداوند را دنبال نمی‌کردند و همه غایات دنیوی را در سایه آن هدف متعالی، موردتوجه قرار می‌دادند. کنش‌های عملی زندگی شهدا نشان می‌دهد که آن‌ها دل از دنیا بریده‌اند و باتریبیت نفس خود، شوقی لایتناهی برای قربانی شدن در راه خدا پیدا کرده‌اند. شهدا به دیدار پروردگار شان دل بسته‌اند و جهان مادی را مقدمه‌ای برای ورود به دنیای اصیل و حقیقی می‌بینند. مقولاتی مانند خداباوری در زندگی، عدم توجه به دنیاگرایی، رشد در فضای دینی، شوق به قربانی شدن در راه خدا، تأکید بر تکامل و تحول نفسانی، مأنوس بودن با غم، درد و رنج، علاقه به عرفان و طیران روح، تلاش برای بهره‌گیری از استعدادهای درونی و وجود خدا، معنابخش به زندگی، مؤید این نوع نگاه به زندگی هستند.

از آنجاکه سبک زندگی ریشه در معنای زندگی دارد؛ با مشخص شدن معنای زندگی شهدا می‌توان از سبک زندگی آن‌ها نیز سخن به میان آورد. معنای زندگی خدامحور مبتنی بر دین اسلام، سبک زندگی خاص اسلامی را به دنبال دارد و این امر در زندگی شهدا کاملاً مشهود است. در سبک زندگی شهدا، همه چیز بر محوریت اسلام و زندگی دینی قرار دارد و حاکمیت دین در

تک تک لحظات زندگی دیده می شود. به عنوان مثال یکی از مفاهیم پرتکرار در این تحقیق، اهتمام به نماز اول وقت بود. در واقع در سبک زندگی اسلامی شهدا، تلاش می شود تا برنامه ریزی و گذران قطعات مختلف زندگی به گونه ای باشد که فریضه نماز، در اول وقت ادا شود و این خود یادآور اهمیت مبانی دینی در زندگی شهدا است. آن ها به زرق و برق و ظواهر دنیوی توجه نداشتند و در کمال ساده زیستی در راه خدا جهاد کردند تا به لقاءالله نائل شدند. در حقیقت شهدای دفاع مقدس هیچ اصلاتی برای زندگی دنیایی قائل نبودند و این جهان را به منزله مقدمه ای برای رسیدن به تکامل و طیران روح می دانستند. با این نوع نگاه به زندگی، سبک های زندگی مبتنی بر دنیاگرایی و خواهش های نفسانی جایگاهی ندارد و ارزش هر چیزی در مقایسه با معبود حقیقی سنجیده می شود. به عبارت دیگر در سبک زندگی اسلامی شهدا اموری نظیر اسراف و تبذیر جای خود را به مقولاتی مبتنی بر ساده زیستی و اعتدال و پرهیز از تجمل گرایی و کمک به هم نوع و بخشندگی می دهد. در معنا و سبک زندگی شهدای دفاع مقدس، سبک زندگی در خدمت معنای زندگی قرار می گیرد و چون معنای زندگی وصال و دیدار خداوند است و در این مسیر هیچ چیز دیگری اصالت ندارد و تمام ظواهر زندگی اعتباری تلقی می گردد، شهدا علاوه بر اختیار کردن سبک زندگی اسلامی، با قربانی کردن جان خود در پیشگاه خداوند به معنای جاودان زندگی خویش دست یافتند و فرآیند معنادهی به زندگی خود را تکمیل کردند و به دیدار پروردگارش نائل آمدند. طبیعی است که در این منظومه فکری همه چیز برای خداوند رنگ می بازد و بیهودگی تلاش های آدمی برای امور دنیوی بیش از پیش خود را نشان می دهد.

مفاهیمی مانند استعمارستیزی، عدم توجه به منافع و لذات دنیوی، گشاده رو بودن، آرزوی مبارزه در راه خداوند، التزام به ارزش های انسانی، اهل ورزش بودن، هدف حیات، تکامل مطلق، اخلاص در عمل، اهل مطالعه بودن، عدم بی توجهی نسبت به شرایط دیگران، حریت فکری، مشکلات دنیا زمینه ساز تکامل، الگوپذیری از ائمه (علیهم السلام)، آراستگی ظاهری، عمل گرا بودن، اهتمام به لذات روحی، اصالت ندادن به جهان مادی، شجاعت، تأکید بر تحول نفسانی انسان، انس با نماز، عشق به خانواده، کمک به همسر در امور منزل، پرکار بودن، کنش های عملی مبتنی بر خداباوری، اخلاقی بودن، معاشرت با دین داران، تأثیرگذاری بر دیگران، پشتکار داشتن، صراحت لهجه، قاطعیت در امور، ارتباط صمیمی با هم زمان و شهادت طلبی ظهور سبک زندگی اسلامی را در جریان تحقیق از داده ها ایجاب کرده اند.

نکته قابل توجه این است که در سبک زندگی شهدا، هرچند که امور دینی اساس و پایه کنش‌های عملی زندگی شهدا را تشکیل می‌دهد و خداوند محور زندگی قلمداد می‌شود، اما در عین حال اموری نظیر خانواده و اطرافیان، مسائل جامعه و امور شخصی نیز در گستره زندگی مورد توجه قرار می‌گیرند و به مسائل، به صورت تک‌بعدی نگریسته نمی‌شود.

به نظر می‌رسد اگر هدف مکتب‌هایی را که به بحث معنا و سبک زندگی پرداخته‌اند؛ کسب رضایت و آرامش درونی و هدفمندی بدانیم؛ به‌طور قطع معنا و سبک زندگی شهدا این هدف را به‌خوبی برآورده می‌کند و می‌توان آن را به‌عنوان الگویی معنا بخش در زندگی به کار بست. نکته‌ای که لازم است در این باب بر آفتاب افکنده شود این است که ما تنها زمانی می‌توانیم معنا و سبک زندگی شهدای دفاع مقدس را درک کنیم که در آن شکل از زندگی مشارکت کنیم.

منابع

- استراوس، آسلم و جولیت کوربین (۱۳۸۷). اصول روش تحقیق کیفی نظریه مبنایی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اکبری، علی (۱۳۹۰). من اینجا نمی مانم، تهران: انتشارات یا زهرا (سلام الله علیها).
- انبارداران، امیرحسین (۱۳۸۱). امیر دلاور، تهران: نشر شاهد.
- جعفری، محمدتقی (۱۳۸۱). امام حسین شهید فرهنگ، پیشرو انسانیت، تهران: مؤسسه تدوین و نشر آثار علامه.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۶). رقصی چنین میانه میدانم آرزوست، تهران: بنیاد شهید چمران.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۶). نیایش ها، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۷). بینش ها و نیایش ها، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۷). خدا بود و دیگر هیچ نبود، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۷). کردستان، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۷). لبنان، تهران: بنیاد شهید چمران.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۸). عارفانه، تهران، نوربخش.
- چمران، مصطفی (۱۳۸۹). علی رقصی چنین میانه میدانم آرزوست، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- چمران، مصطفی (۱۳۹۰). حماسه، عشق و عرفان. تهران: نوربخش.
- چمران، مصطفی (۱۳۹۲). انسان و خدا، تهران: بنیاد شهید چمران.
- حسینی، احمد (۱۳۷۹). صیاد دل ها، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش.
- حسینی، احمد (۱۳۸۶). جلوه یار: خاطراتی درباره شهید سپهد علی صیاد شیرازی به روایت محافظان، تهران: ایران سبز.
- حمانی فیروزجا، علی و سهرابی، سعیدیه (۱۳۹۰). رابطه سبک زندگی و دین داری از دیدگاه ابن خلدون، پژوهش های علم و دین، ۲(۱)، ۱۷-۳۲.
- دشتی، محمد (۱۳۸۸). نهج البلاغه حضرت علی بن ابی طالب (علیه السلام)، شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر.
- دهقان، احمد (۱۳۷۸). ناگفته های جنگ، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- دهقان، احمد (۱۳۹۲). روزنوشت، یادداشت های روزانه شهید حسن باقری، تهران: مرکز نشر آثار شهید حسن باقری.
- سرمدی، سعید، فرماندهان دفاع مقدس (۱۳۹۰). شهید حسن باقری (مجموعه مقالات، سخنرانی ها و دست نوشته ها) تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.
- عامری، محمد (۱۳۹۲). دلم برایت تنگ شده، تهران: تقدیر.
- علامیان، سعید (۱۳۹۰). روایت زندگی حسن باقری، تهران: مرکز نشر آثار شهید حسن باقری.
- علم الهدی، جمیله (۱۳۹۱). نظریه اسلامی تعلیم و تربیت، تهران: مبانی آموزش رسمی.

- کریمی قدوسی، زینب و امیرعباس علی زمانی (۱۳۹۰). بررسی دیدگاه تدئوس متز در باب خدا و معنای زندگی و نقد آن از دیدگاه علامه طباطبایی، فلسفه و کلام اسلامی، ۴۴(۱)، ۶۳-۹۱.
- متز، تدئوس (۱۳۸۲). آثار جدید درباره معنای زندگی، ترجمه محسن جوادی، نقد و نظر، ۸(۲۹-۳۰)، ۲۶۶-۳۱۳.
- محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۸۱). میزان الحکمه، قم: دارالحدیث.
- مرکز اسناد انقلاب اسلامی (۱۳۷۸). خاطرات امیر شهید سپهبد صیاد شیرازی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۷). دین و سبک زندگی، تهران: دانشگاه امام صادق.
- هاشمی، حسام (۱۳۸۱). یادداشت‌های ویژه شهید سپهبد علی صیاد شیرازی، تهران: ایران سبز.
- هایدگر، مارتین (۱۳۸۶). هستی و زمان، سیاوش جمادی، تهران: ققنوس.
- مجله شاهد یاران (۱۳۸۷). شماره ۲۹ و ۳۰، فروردین و اردیبهشت.
- مجله شاهد یاران (۱۳۹۲). شماره ۹۰ و ۹۱، فروردین و اردیبهشت.
- پایگاه اطلاع‌رسانی ارتش جمهوری اسلامی ایران: www.aja.ir
- پایگاه اینترنتی خبرگزاری دفاع مقدس: www.defapress.ir
- Goulding, C (2002). *Grounded Theory: A practical guide for management, Business and market researchers*. London: Sage publication.
- Kahldoun M. Aldiabat and Carole-Lynne le Navenec, *Methods and Measurement in the Social Sciences*, Vol.6, No. 1, 14-29.
- Karen Locke (2015). *Grounded Theory in Management Research*, 2001, London.
- Strauss, A (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge University Press, New York.